

AZ IZRAELI–PFSZ MEGEGYEZÉS GLOBÁLIS ÉS REGIONÁLIS KÉRDÉSEI

Az 1993. szeptember 13-án a Fehér Házban aláírt egyezmény Izrael és a PFSZ között meglepő és előre nem látható esemény volt, amely két olyan vezetőt hozott össze, akik soha nem gondolták, nem is tervezték, hogy közös nevezőre jussanak. Mind globális, mind regionális szempontból sajátos, belső logikájú, mélyebb összefüggései vannak, ami nem azt jelenti, hogy az egyezménynek szükségszerűen vagy elkerülhetetlenül meg kellett születnie, de azt mutatja, hogy az országokat, mozgalmakat és vezetőket a saját akarataikat vagy képzelőerejüket messze meghaladó események vagy folyamatok mozgatják vagy befolyásolják.

A Fehér Ház gyepére vezető legfontosabb út a hidegháború és a kétpólusú világrend felbomlásával kezdődött. Az arab–izraeli konfliktus az eredetét tekintve regionális jellegű: két nemzeti mozgalom ütközött össze, amelynek egyik oldalán a cionizmus állt, a zsidó nép mozgalma saját nemzetállama megteremtéséért, a másik oldalon az arab nacionalizmus, amelynek egyrészt volt egy szélesebb, pán-arab vonulata, másrészt egy helyi formája, a palesztinai nemzeti mozgalom. De az 1950-es évek közepétől szövetség jött létre az arab nacionalizmus radikálisabb formája, a nasszerizmus és a Szovjetunió és csatlósai között. Ez a szövetség általában a Nyugat ellen irányult, nemcsak Izrael ellen, de az arab–izraeli konfliktust is beszippantotta a hidegháború örvénylésébe.

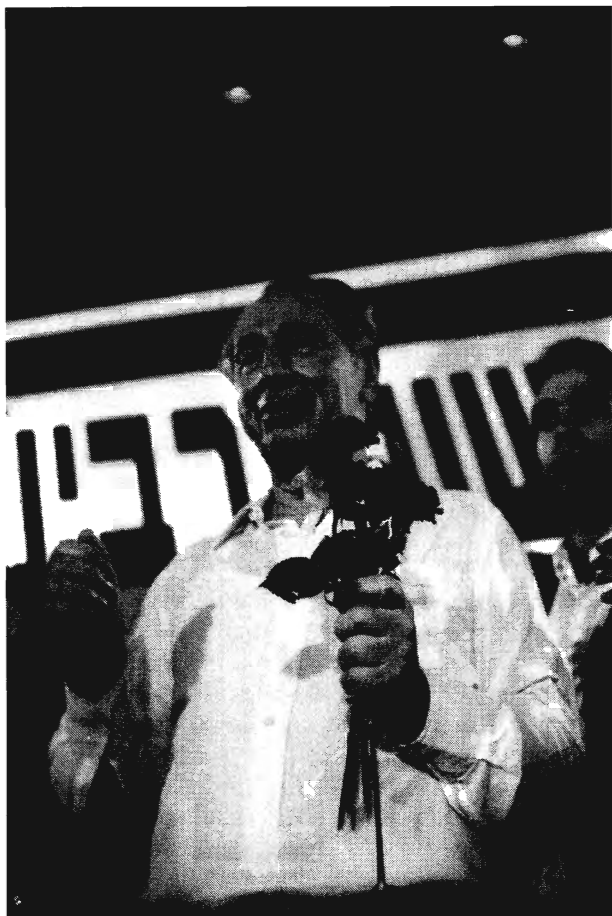
Ettől kezdve az arab oldal több szinten is számíthatott a szovjet támogatásra: diplomáciai szinten éppúgy, mint ideológiai, pénzügyi, stratégiai és katonai szinten. A radikális arab államok, elsősorban Egyiptom, Szíria és Irak elképesztő

mennyiségű szovjet fegyvert kaptak; hadseregeiket szovjet tisztok és szakemberek képezték ki, automatikus támogatásra számíthattak az ENSZ-ben és más nemzetközi fórumokon; a Szovjetunió egészen odáig ment, hogy támogatta az ENSZ-ben a cionizmus elítélését követelő arab előterjesztést, amellyel jogilag akarták lehetetlenné tenni Izrael létét; a szélsőséges palesztin szervezetek pedig a Közel-Keleten és Európában elkövetett terrorcselekményeikhez számíthattak a Varsói Szerződés országainak együttműködésére a kiképzésben, a logisztikai segítségben és a biztonsági szolgálataikkal való együttműködésben. Ellentételként drámaian emelkedett az Izraelnek nyújtott amerikai segítség, és a hetvenes-nyolcvanas években az USA politikusai nemcsak úgy tekintettek Izraelre, mint Közel-Kelet egyetlen demokráciájára, amely ilyenformán megérdemli a támogatást, hanem úgy is, mint az USA stratégiai vagyonára a szovjet hatalom és terjeszkedés ellenében.

*

Ez nemcsak azt jelentette, hogy az Izrael és arab szomszédai közt kitört háborúk egyben a hidegháború gyakorlóterepéi lettek – mint ahogy ez történt például a hatnapos háborúban 1967-ben vagy 1973-ban a jom kippuri háborúban –, hanem azt is, hogy a térség esélye a békére hidegháborús megfontolások túszá lett, ami azután lett nyilvánvaló, hogy Izrael és Egyiptom 1978-ban aláírta a Camp David-i megállapodást: a Szovjetunió és szövetségesei nemcsak azért elleneztek és próbálták aláásni, mivel nem értettek egyet a benne foglalt különleges kikötésekkel, hanem a pusztán tény miatt is, hogy a megállapodás az Egyesült Államok – és személyesen Carter elnök – közvetítésével jött létre, ami erősítette az USA stratégiai pozícióit a térségben, és ezzel párhuzamosan csökkentette a szovjetek regionális hegemoniáját.

Slomo Avineri, a jeruzsálemi Héber egyetem politikatudományi professzora, korábban az izraeli Külügyminisztérium államtitkára (Staatssekretär).

Mi több, az arab világ szovjettámogatása stratégiaileg és lélektanilag ha lehet, még nehezebbé tette Izrael számára annak végiggondolását, milyen következményekkel járhat, ha nagyobb területekről mond le arab szomszédai javára, hisz nemcsak a szomszédos arab országok számítottak Izrael ellenségének, hanem a Szovjetunió is (az a „gonosz birodalom”, amely ugyancsak elnyomta saját zsidó kisebbségét, és megakadályozta, hogy kivándoroljon Izraelbe); mindez súlyosan korlátozta a manőverezés terét Izrael számára.

*

A hidegháború vége mindebben változást hozott. A kelet-európai posztkommunista rezsimek újra felvették a diplomáciai kapcsolatot Izraellel, amelyet 1967-ben megszakítottak; befagyasztották a PFSZ-tevékenység támogatását; Gorbacsov alatt maga a Szovjetunió is lassan, de biztosan hangot váltott, s a közel-keleti konfliktusban az Izraellel fenntartott ellenséges magatartást egy méltányosabb elbírálás váltotta fel, és végül olyan nézetekig jutott el, amelyek nem sokban különböztek az Európai Közösség vagy az Egyesült Államok álláspontjától; előbb enyhített a zsidóság Izraelbe történő kivándorlásának korlátozásán, majd végül teljesen eltörölte a korlátozásokat, és megszűnt a

zsidóság életmódjának és kultúrájának üldözése a Szovjetunióban. Biztonsági szempontból Szíria nem kapta meg a kívánt mennyiségű és minőségű fegyvereket, amelyekkel Asszad elnök „stratégiai paritást” akart elérni Izraellel szemben; a PFSZ-szel pedig közölték, hogy a Szovjetunió csakis diplomáciai úton és nem a fegyveres harcban hajlandó segíteni törekvéseiket.

Az arab oldal csak fokozatosan, ám annál drámaibban értette meg, hogy Moszkva többé nem patrónusa, és nem tart fölé védőernyőt. A végső csapást az arab álom katonai megoldására 1991 végén magának a Szovjetunióknak a megszűnése jelentette. A másik oldalon a Szovjetunió méltányosabb politikája és végső szétesése drámaian Izrael javára billentette a hatalom mérlegét: bár Szíria és a palesztin terrorizmus még mindig komoly fenyegetést jelentett, mégis viszonylag nagyobb biztonságban tudhatták magukat, a puszta létük nem volt már veszélyben, ezáltal megnyílt az út a kompromisszumos megoldások felé. Mindez együtt vezetett a madridi békekonferenciához, a washingtoni bilaterális tárgyalásokhoz, sőt – közvetve, de még mindig a nemzetközi klíma megváltozásának köszönhetően – az 1992-es izraeli kormányváltáshoz, amikor a Samír és Sharon vezette nacionalista Likud tömörülés átadta helyét a Rabin és Perez vezette mérsékelt Munkapártnak.

De a történet nem itt ér véget. Rabin is, Arafat is azért érkezett meg a Clinton elnök vezénylete alatt megrendezett, tévén is jól látható, de nehezen kialakuló kézfogásra, mert mind Izrael, mind a PFSZ sértve érezte magát, ki-ki a maga módján, és mindkettőjüknek szükségük volt valamiféle kiútra ebből a zsákutcából.

A nyugati parton és a Gáza övezetben folytatott ötéves intifáda mély és zavaró nyomot hagyott Izrael lelkén és stratégiai gondolkozásán: kézzel foghatóan bebizonyította, hogy a zsidó állam ereje korlátozott. Lehet, hogy Izraelnek van a legerősebb hadserege a Közel-Keleten, de nincs – nem is lehet – adekvát válasza, hogy mit tegyen azokkal a fiatalokkal, akik kővel dobálják meg az izraeli járőröket, vagy azokkal a magányos gyilkosokkal, akik izraeli civileket késelnek meg az utcán. Ugyancsak súlyos erkölcsi problémákkal szembesítette az izraeli állampolgárok hadseregét, amikor mind a behívottak, mind a tartalékosok rájöttek, hogy a szolgálat többé nem azt jelenti, hogy külső agresszortól kell megvédeniük az országot, hanem hogy a gázai menekülttáborok sikátoraiban kell egyre brutálisabb és egyre hatástalanabb rendőri feladatokat végrehajtaniuk.

Ugyanakkor a palesztinok számára az intifádnak sokkal összetettebb jelentése lett: kezdetben rendkívüli büszkeséggel töltötte el őket, hogy képesek sarokba szorítani az izraelieket, és rossz színben tüntetik föl a megszállókat a tévé globális falujának közvéleménye előtt. Ezzel együtt hatalmas elégtételt jelentett az arab államok szemében is, mivel az intifáda azt az üzenetet hordozta, hogy palesztinai tizenévesek képesek zavarba ejteni azt az izraeli hadsereget, amely újra meg újra legyőzi és megalázza az ellene forduló arab reguláris hadseregeket. Igaz, minden lélektani és politikai győzelem ellenére az intifáda nem érte el célját: egy centiméter palesztin földet sem sikerült fölszabadítani; az izraeli ellenintézkedések hatására a nyugati part és Gáza palesztinjainak élete ha lehet, még nehezebb lett; a palesztinok mind nagyobb számban sínylődtek izraeli börtönökben, és Izrael – bár komoly árat kellett fizetnie morális tartásáért és nemzetközi jó hírének csorbulásáért – végül is megtanult együtt élni az intifádával, miután kiderült, hogy képtelen véget vetni neki.

*

Vagyis mindkét oldalra nyomás nehezedett – ami a kompromisszum nélkülözhetetlen feltétele. De volt egy még közvetlenebb összefüggés, ami mind az izraeli, mind a PFSZ-vezetés számára nyilvánvaló volt. A Rabin vezette Munkapárt azzal nyert – igaz, nagyon kicsi többséggel – az 1992. júniusi választáson, hogy a Likud mozdíthatatlan álláspontjától kicsit különböző békepolitikát hirde-

tett: ám az egyévi szüntelen washingtoni tárgyalássorozat nem vezetett sehová. A Rabin-kormány egy sor új javaslatot terjesztett elő Washingtonban: leállította új települések létesítését, befagyasztott minden építkezést és beruházást a nyugati parton és Gázában, feloldotta a korábbi tilalmat, hogy izraeliek és a PFSZ tagjai találkozhatnak. Ezek jelentős engedmények voltak (párhuzamosan a Szi-riának nyújtott engedményekkel a Golan-fennsík), de ahhoz nem elegendőek, hogy kimozdítsák a holtpontról a washingtoni tárgyalásokat.

A PFSZ-vezetés belement ugyan abba a sokak szerint megalázó formulába a madridi tárgyalásokon, hogy ténylegesen részt vesz a megbeszéléseken, de hivatalosan nem képviseltetheti magát, de eközben ugyanolyan nyomásnak volt kitéve saját választói részéről, hogy mutasson fel valami haladást. A mind erősebb iszlám csoportok, mint a Hammas, különösen Gázában, amely tökéletesen szemben állt a béketárgyalásokkal, vagyis e csoportok azzal fenyegetőztek, hogy aláássák a PFSZ-vezetés pozícióit, amely a diplomáciai erőfeszítések ellenére nem sok haladást tudott felmutatni: a fanatikus, minden kompromisszumot elvető vallási szélsőségek és az elvakult terrorizmus veszélye valóságos fenyegetés lett mind a PFSZ, mind Izrael számára. A PFSZ attól is sebezhetővé vált, hogy az Öböl-háború idején Szaddám Husszeint támogatta, amiért viszont elveszítette Szaúd-Arábia és más arab országok anyagi támogatását, s ezzel a csőd szélére került a működése.

Vagyis az Oslóban kidolgozott és Washingtonban aláírt megegyezés a Rubiconon való átkelést jelentette, amelyre mindkét félnek égető szüksége volt. Egyben azt is mutatta, hogy nagyobb diplomáciai áttörés csak titkos diplomáciával érhető el, s hogy ami a nagyhatalmak nyomására és rábeszélésére jó néhány évtizeden keresztül nem született meg, azt az érintett országok maguk is megtudták oldani, mielőtt saját érdekeik azt diktálták, és amikor eljött az ideje.

A megegyezés valóban szükségszerű volt, de az elért eredmény egyelőre csak keret, s a részleteit még további aprólékos tárgyalásokkal kell kidolgozni. Olyan komplex kérdéseket kell megoldani, amilyen például egy sor jogi probléma, a zsidó települések státusa és a védelmükre kidolgozandó hatékony felelősség a tárgyalások idejére, és mindezt azoknak a delegációknak kell kidolgozniuk, amelyek tagjai alig néhány hónapja halálos ellenségnek tekintették egymást: valljuk be, egyiküknek se lehet könnyű megemészteni izraeli tiszték látványát, még ha civilben vannak is, vagy a másik oldalon olyan palesztinok jelenlétét, akik nem is olyan régen izraeli börtönök foglyai voltak. Olyan összetett kérdéseket, mint a határok, a menekültek, a zsidó telepek, Jeruzsálem vagy a területek végső státusának problémája, eltekintve ugyan a tárgyalások későbbi fordulóira, de

ettől a problémák még nem tűnnek el. Nyilván viszontagságos lesz a tárgyalások kimenetele, lesznek kudarcok is a folyamat során. Figyelemre méltó, hogy Izraelben a megegyezést támogatók aránya három hét alatt 46 százalékról 64 százalékra ugrott, de a kormány parlamenti többsége törekeny, és bármilyen terrorista akció a Hamas részéről könnyen végzetes lehet, mert a megegyezés izraeli ellenzői fegyverként használhatják. Vagyis a felek előtt rögzös az út, és távolról sem biztos, hogy végigjárható.

Végső soron a megegyezést a használhatósága fogja bizonyítani, és elsősorban a PFSZ-en múlik,

sikerül-e akaratát érvényesíteni a megszerzett területeken – különösen Gázában és Jerikóban, ahol be kell bizonyítani, hogy képes hatékony adminisztrációt kiépíteni, és megfékezni a szélsőségeket és a terrorizmust. De úgy tűnik, mind Izrael, mind a PFSZ vezetőségének elemi érdeke, hogy sikerüljön a megegyezés, és akár tetszik, akár nem, mint a sziámi ikreknek, együtt kell átvinni népeiket a gyűlölködés és ellenségeskedés több évtizede háborgó tengerén, hogy végül eljussanak a megértés és együttműködés új és nyugalmasabb vizeire.

BENEDEK MIHÁLY FORDÍTÁSA

